

ПАРАДОКС ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ «ПОМИЛКИ»

Шама І. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/009-0001-4406-1169
irinansh@yahoo.com*

Ключові слова: *перекладацька
невідповідність, текст
оригіналу, текст перекладу,
оцінка якості цільового
тексту, критика перекладу.*

Проблема оцінки якості перекладу не зникає з фокуса уваги вчених упродовж усього існування науки про переклад і навіть довше – від самої появи перекладених текстів як таких. При цьому увага концентрується на зіставленні текстів оригіналу та перекладу і виявленні розбіжностей між ними.

В англомовному перекладознавстві на позначення цих розбіжностей домінує термін «translation errors», хоча поряд із ним функціонує ще один – «translation mistakes». Помітно, що у відношенні до вжитку цих двох термінів немає суголосності. Існує принаймні три підходи до цього. Найбільша група дослідників користується терміном «translation errors» і відносить до них усі розходження між ВТ та ПТ, поділяючи їх відповідно на більш конкретні випадки. Типологізування відбувається за різними критеріями, серед яких – поділ за причинами появи різночитань, за серйозністю їхнього впливу на сприйняття перекладу читачем іншої культури, за лінгвістичними параметрами, за проблемами, пов'язаними з розумінням вихідного тексту і зі здатністю відтворити оригінал у перекладі без утрат. Інша група науковців оперує обома термінами «translation errors» і «translation mistakes», уважаючи їх різними у відношенні до тих розбіжностей, що вони позначають. Нарешті, є ще одна група дослідників, які також уживають обидва терміни, але не розмежовують їх, використовуючи їх взаємозамінно.

В українському перекладознавчому обігу функціонує тільки один термін – «перекладацька помилка», що відповідає загалом першому з названих англомовних підходів, але й породжує певні ускладнення, які витікають із того, що в українській мові «помилка» позначає як відхилення від норми, так і її викривлення. В англійській мові цей нюанс долається часто саме завдяки розділенню між «error» і «mistake», а от в українській перекладознавчій критиці наявність лише одного терміна може призводити до некоректної або навіть образливої оцінки праці перекладачів, оскільки не все, що позначається за допомогою терміна «помилка», виявляється нею насправді.

Статтю спрямовано на постановку проблеми використання терміна на позначення різночитань між оригіналом і перекладом. Через аналіз тлумачень англомовних та україномовного термінів, через роз'яснення причин виникнення таких різночитань, а також через приклади, коли автори порівняльно-аналітичних розвідок із перекладознавства називають помилковими варіанти, які характеризуються неповнотою відтворення змісту оригіналу, але не викривляють його, в анотованій роботі пропонується дискусія щодо можливого уточнення як самого терміна («перекладацька помилка»), так і взагалі підходу до цього розділу перекладознавчих досліджень.

TRANSLATION «ERROR»'S PARADOX

Shama I. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org 009-0001-4406-1169
irinansh@yahoo.com*

Key words: *translation deficiency, the source text, the target text, translation quality assessment, translation criticism.*

The problem of assessing the quality of translation has been in the focus of scholars' attention for the entire existence of the science of translation and even longer - since the very appearance of translated texts as such. Attention is commonly centred in the source and target texts comparison and discrepancies between them.

In English-language translatology, the term «translation errors» dominates to denote these discrepancies, although another term, «translation mistakes», is also used. It is noticeable that there are at least three approaches for these terms to be applied. The largest group of researchers operates the term «translation errors» and refers to them as all differences between original and its translation, dividing them into more specific cases. The typology is based on various criteria, including the division by the causes of discrepancies, by the level of their impact on the perception of the target text by the reader from another culture, by linguistic parameters, by problems related to the understanding of the source text and the ability to reproduce the original in translation without loss. Another group of scholars uses both the terms «translation errors» and «translation mistakes», considering them different in terms of the discrepancies they denote. Finally, there is one more group of researchers who also use both terms but do not distinguish between them, using them interchangeably.

In Ukrainian translatology only one term - «perekladats'ka pomyłka» – is used. It corresponds to the first of the above-mentioned approaches, but also triggers certain complications arising from the fact that in Ukrainian «pomyłka» denotes both deviation from the norm and its distortion. In English this nuance is often overcome thanks to the distinction between «error» and «mistake», but in Ukrainian translation criticism the presence of only one term can lead to incorrect or even offensive assessment of translators' work, since not everything that is denoted by the term «pomyłka» is actually an error.

The article aims at raising the issue of using the term to denote discrepancies between the source and target texts. By analysing the interpretations of English and Ukrainian terms, describing the reasons for deviations, and explaining examples where the authors use the lexeme «pomyłka» relating to the variants that are characterised by incomplete reproduction of the original content but do not distort it, the annotated work comes up with a discussion on possible clarification of both the term («perekladats'ka pomyłka») and the approach to this part of translation studies in general.

Постановка проблеми. Рідко яка стаття чи наукове дослідження в галузі перекладознавства обходиться без міркувань про те, що таке «хороший переклад». Чому – зрозуміло: жодна стратегія не може бути визначена, жодна оцінка цільового продукту не може бути дана, якщо немає ясності в тому, яка ж мета перекладу, чого потрібно прагнути, що максимально враховувати і яким має бути готовий цільовий текст, щоб визнати його «хорошим». Іншими словами – який еталон?

Питання про те, що вважати «хорошим перекладом», дуже часто ставлять в інтерв'ю як відомим професіоналам у царині практичного перекладу, так і популярним авторам, чий інтерес тією чи іншою мірою стикаються з трансляційною сферою діяльності. Так, наприклад, Даніель Хан, директор Британського центру художнього перекладу, відповідаючи Теду Ходжкінсону [Hahn, Riaz, 2014], стверджує, що «хороший переклад» повинен, з одного боку, бути точним («faithful») відобра-

женням вихідного тексту (далі – ВТ), а з іншого – бути «живим». Д. Хан вельми емоційно та досить образно пояснює суть останнього твердження: пульс перекладу, за його словами, має битися в тому ж ритмі, що й пульс оригінального тексту.

Марк Поліззотті, американський перекладач із французької (в його версіях англійською звучали Патрік Модіано, Андре Бретон і Густав Флобер) та автор «Перекладацького маніфесту» («Sympathy for the Traitor. A Translation Manifesto»), стверджує, що не існує універсальної формули «хорошого перекладу». Кожного разу це новий погляд на текст і через цей текст на світ. Такий переклад творить магію, яка притягує читача [Polizzotti, 2018].

Схоже розуміння «хорошого перекладу» можна зустріти й серед тих, хто власне перекладом не займається, але для кого саме перекладна література є джерелом ідей, помічником і навіть, певною мірою, спасінням, як сталося, наприклад, з Л. Фагг. Переживши ПТСР, сьогодні вона веде свій блог, де пише про бібліотерапію, а в її списку художніх творів, що допомагають повернутися до нормального життя, чимало перекладних. Якщо узагальнити погляди Л. Фагг [Fuggle, 2022] на те, який переклад вона вважає «хорошим», вимоги зводяться до точної відповідності оригіналу, легкості сприйняття та задоволення від читання.

Згадані уявлення про «хороший переклад» – лише крапля у величезному потоці. Але з них стає зрозуміло, що коли тексту перекладу не вистачає повноти відповідності оригіналу, коли текст перекладу змушує сумніватися у популярності оригіналу в його рідній культурі, то абсолютно очевидно, що цей переклад «хорошим» бути не може, що з ним щось не так, десь утрачено суттєві, значущі складники тієї магії, яка зазвичай огортає по-справжньому помітні, популярні, довговічні твори.

Критики перекладу, та й самі перекладачі, не одноразово робили спроби з'ясувати, що ж заважає перекладу стати адекватним. Відповідей знаходилося безліч – від радикальної («переклад художньої літератури неможливий у принципі») до тієї, що знімає всю відповідальність із перекладача («уникнути суб'єктивізму та викривлень не вийде»). При цьому всі оцінки ґрунтуються на тому, що під час зіставлення ВТ та перекладеного тексту (далі – ПТ) між ними виявляються певні розбіжності, які прийнято називати «перекладацькими помилками».

Про перекладацькі помилки пишуть давно й багато. Їх вивчають у різних ракурсах: із боку перекладознавства (К.В. Дубовий, Л.Я. Терещенко, L. Harmon, A. Chesterman, K. Malmkjær, G. Hansen, K. Nord та ін.), із боку дидактики (І.В. Кобилянська, Л.М. Черноватий, Н.В. Зінков, A. Bușila, A. Рум та ін.), із боку журналістики та редагування текстів, у тому числі перекладу

(Т.Є. Гетьман, П.П. Куляс, О.В. Ребрій та ін.). З'явився навіть окремий науковий напрям – ератологія (А.Б. Шевнін), або девіатологія, помилкознавство (Ф. Бацевич, П. Куляс). Однак нерідко приклади, якими ілюструються основні спостереження у багатьох наукових роботах як у галузі ератології, так і в галузі критики перекладу, змушують замислитися: а чи можна тут говорити саме про «помилки»? чи точний термін?

Наприклад, аналізуючи нещодавно виданий український переклад роману С. Кларк «Джонатан Стрейндж і містер Норрелл», І.О. Сілютіна помилково називає таке перекладацьке рішення:

«He continued to send Wellington one proposal every day» – «Він продовжував акуратно писати лордові щодня».

Дослідниця вважає «неправильним» використання відповідника «акуратно», аргументуючи це тим, що читачеві може здатися, що йдеться про охайність почерку [Сілютіна, 2023, с. 172].

Авторка статті абсолютно вірно визначає девіацію – безумовно, розбіжності між ВТ та ПТ існують. Але навряд чи перекладацький відповідник «акуратно» можна вважати помилковим. У ПТ скоріше присутня певна ситуативна неповнота внаслідок компенсації та модуляції, до яких удалися українські перекладачі, але не помилка, що тягне за собою спотворення сенсу. Та й аргумент, який стосується «доданого слова» [ibid.], не виглядає переконливо: «акуратно» може означати також і «методично, ретельно, ревно, педантично» [Всесвітній словник української мови], тобто містер Стрейндж продовжував писати Веллінгтонові кожного дня, наполегливо вносячи по одній пропозиції у кожному листі, незважаючи на те, що відповіді не отримував.

Зміщення смислу та нерозуміння тут можуть виникнути лише тоді, коли реципієнт перекладу не має достатнього читацького досвіду і, як наслідок, не володіє багатим словниковим запасом, а також не знайомий із жанровими традиціями англійської літератури минулих століть, які стали основою роману С. Кларк, та й із сучасною традицією магічного реалізму, альтернативної історії та історичного фентезі теж.

Прикладів, подібних до процитованого вище, можна навести чимало, що змушує ще раз повернутися до питання, а що ж вважати «перекладацькою помилкою». Чи правильно використовувати цей термін як «парасольковий» для всіх видів розбіжностей між ВТ та ПТ?

Власне, спроба відповісти на таке питання і буде метою цієї статті, досягнути яку спробуємо через вирішення декількох завдань, а саме: систематизувати і порівняти терміни, які вживаються в сучасних наукових розвідках на позначення неспівпадінь між текстами оригіналу і перекладу,

описати непорозуміння, які постають у зв'язку з неточністю при терміновжитку, і запропонувати можливий вихід із проблемної ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для початку відразу ж відзначимо, що навіть побіжного погляду на роботи, присвячені виявленню та аналізу розбіжностей між оригіналом і перекладом, достатньо, щоб помітити дві особливості: 1) варіативність термінів, якими оперують дослідники, і 2) варіативність тлумачення самих цих термінів.

Так, в англomовному перекладознавстві за загального домінування терміна «*error*», тим не менше досить часто використовують ще один – «*mistake*». При цьому використовують ці два терміни по-різному – від повного їх ототожнення до чіткого розмежування між ними.

Термін «*error*», наприклад, – єдиний, яким оперує Г. Палумбо, розуміючи під ним «any fault occurring in a translated text <...>, the inaccurate transfer of ST content or the wrong selection of TL alternatives in terms of style, register or other aspects linked to the specifications associated with the translation task» [Palumbo, 2009].

К. Сегіно [Séguinot, 1989, p. 73], інтродукуючи прескриптивний підхід до вивчення феномену, що описується, також оперує терміном «*error*», указуючи, що у цьому разі говорять про «a violation of translational or language norms».

Єдино можливим виявляється термін «*error*» і для Е. Сарідакі [Saridaki, 2023]. Пропонуючи таксономічний підхід до перекладацьких помилок, дослідниця фокусує увагу на дидактиці навчання перекладу і зазначає у зв'язку із цим, що зазвичай під «помилкою» («*error*») розуміється відхилення від системи норм і правил, що стосуються структури іноземної мови. Виходячи із цього, робиться висновок про те, що «a translation error could be considered as a deviation of a norm in a certain language communication situation» [Saridaki, 2023, p. 27].

Брайан Моссоп, пропонуючи об'єктивні критерії вичленовування перекладацьких помилок, також удається до терміна «*error*» [Mossop, 1989], рівно як і, наприклад, Т. Конде [Conde, 2013].

Інше розуміння ключового терміна спостерігається у цілій низці робіт, де термін «*translation error*» протиставляється терміну «*translation mistake*». Наприклад, Ф. Солтані, А. Нематті та М. Ямані [Soltani et al., 2020] і Ф. Кук [Cuc, 2018] розмежовують ці терміни, спираючись на твердження К.А. Гофф-Кфурі про те, що необхідно розрізняти «a mistake» та «an error» під час оцінювання перекладів, які виконуються студентами в аудиторії, незважаючи на те, що багато хто бачить ці терміни взаємозамінними. На думку К.А. Гофф-Кфурі, говорячи про «a mistake», потрібно розуміти під цим «a fault in performance, that does not

occur systematically», тоді як «an error» – системна і відображає пробіл у знаннях студента [Goff-Kfour, 2004].

На цю ж роботу посиляється Т.А. Путрі, дотримуючись, утім, терміна «*error*», котрий тлумачить як «the production of incorrect forms in speech and writing by a non-native speaker of the target language, due to the incomplete knowledge of the rules of that target language» [Putri, 2019, p. 90]. «*Mistake*» розуміється тут як окремий прояв «*error*».

На протиставленні «*mistake*» і «*error*» побудована модель аналізу А. Уртадо Албір, де «*translation mistakes*» трактуються як неправильні варіанти перекладу, що впливають на розуміння всього вихідного тексту перекладачем, тоді як «*translation errors*» – це ті варіанти перекладу, які призводять до неправильного використання норм мови перекладу або ж впливають на передачу функціональних особливостей оригіналу в цільовому тексті (цит. за [ShimaKhabir, Fumani, 2013, p. 160]).

Утім, не всі перекладознавці настільки категоричні у розведенні двох згаданих термінів. Скажімо, К. Воддінгтон, при тому, що схиляється все ж таки до «*error*», користується і терміном «*mistake*», не проводячи між ними жорсткої межі та пропонуючи систему аналізу перекладацьких помилок («*errors*») у роботах студентів, де за кожен помилку нараховується «штраф» залежно від того, який ефект вона справила на загальну якість перекладеного тексту [Waddington, 2003, p. 412].

Аналогічне терміновживання можна помітити і в давній статті Ю. Найди, де йдеться про «*mistakes in the choice of words*», але водночас про «*errors in syntax*» [Nida, 1950, p. 51–52] (тут і надалі виділення у цитатах мої. – І. Ш.).

І навіть в одній із найбільш значущих робіт із проблеми в книзі К. Норд «Translation as a Purposeful Activity» читаємо: «... in foreign-language teaching a mistake or error is normally defined as...» [Nord, 2018, p. 67].

Низка дослідників намагається внести уточнення в тлумачення ключових термінів у сфері оцінювання якості перекладу. Згадуваний раніше Б. Моссоп пропонує звизити розуміння «*errors*», указуючи, що не всі вони стосуються саме перекладацьких «неправильностей». С. Хагеманн хоча й схиляється більше до терміна «*error*», тим не менш закликає відмежовувати його від «*deficiency*», зауважуючи, що «a translation that is less than optimally comprehensible might be considered «deficient» but probably not «erroneous». By contrast, a lack of coherence with the target readers» situation – <...> – would probably constitute a «deficiency» rooted in an «error»» [Hagemann, 2020, p. 3]. Із такою позицією, до речі, згодна українська дослідниця Т.Є. Гетьман [Редагування перекладів, 2019, с. 10–14].

Ще одним позначенням паралельно з «*error*» користуються у Євросоюзі. Так, Генеральний директорат із питань перекладу у своїх рекомендаціях до методів оцінювання якості перекладів задля уточнення певного виду помилок застосовує термін «*incompliance*» [Translation quality..., 2024].

Як бачимо, англomовні автори, надаючи оцінку перекладам чи то в галузі навчання, чи то в галузі практичного застосування, досить явно проводять розмежувальну лінію між різними типами недоліків цільових текстів, уживаючи для їх позначення різні англійські лексичні одиниці.

В українськомовному сегменті ситуація інша, але й «єдинорозуміння» більше: переважна кількість авторів пише про «перекладацькі помилки». Сам науковий напрям часто називають «помилкознавство», і про терміни ніхто не сперечається, хоча сумніви час від часу висловлюються.

На суперечливість терміна «*помилка*» вказують, наприклад, В.Д. Борщевецька та В.Д. Ігнатенко [Борщевецька, Ігнатенко, 2018, с. 1584]. Н.В. Зінукіна поряд із терміном «*помилка*» використовує позначення «невідповідність» [Зінукіна, 2021, с. 243]. Про «узальні відхилення» та «нормативно-мовні помилки» пише О.М. Білоус [Білоус, 2013, с. 141], наголошуючи, що вони можуть призвести до недовіри до перекладача як мовного посередника.

Навіть для назви наукового напрямку Ф. Бацевич, за свідченням П. Куляса, перебирав «чималу кількість робочих термінів, якими користуються інші вчені, і зупинився все ж таки на іншомовному слові – «девіатологія» [Куляс, 2015, с. 9], оскільки хотів підкреслити, що сюди включено «всі типи відхилень від норм та законів у комунікації» [Бацевич, 2000, с. 17].

Така різноманітність тлумачень і відносна неусталеність їх ужитку цікаві для нас, оскільки вказує на досить суттєвий момент. Не всі відхилення від ВТ у перекладі можуть виявитися «помилками», що, своєю чергою, утверджує нас у сумніві щодо того, наскільки доцільно використовувати термін «*помилка*» стосовно абсолютно всіх невідповідностей між ВТ та ПТ.

Особливо це стосується художнього перекладу. Відомою у зв'язку із цим є точка зору А. Лефевра, який, аналізуючи «французького» Гомера, представляє переклад як «Всесвіт Дискурсу» і стверджує, що навіть помилкове на перший погляд перекладацьке рішення може таким не виявитися, якщо розглянути його у ракурсі перекладацької стратегії (див., наприклад, [Lefevre, 2017, р. 73]).

Із цією позицією згодні редактори збірки «Speaking like a Spanish Cow : Cultural Errors in Translation» К. Ні Ріордан і С. Швертер. Збірка міждисциплінарна і присвячена неконвенційним підходам до того, що звуть «*translation*

error». У передмові до видання редактури згадують ще одного теоретика перекладу – К. Скотта – і підкреслюють, що дивергенція між оригіналом і перекладом розглядається у його роботах, як і в працях А. Лефевра, скоріше як «*deliberate act of rewriting or re-creation*», а термін «*error*» поступається місцем іншому – «*the creative impulse*» [Ní Riordáin, Schwerter, 2019, р. XVIII].

Ідея про те, що помилка помілі різниці, давно знайшла своє втілення у численних класифікаціях перекладацьких помилок. Серед цих класифікацій найпоширенішою є пропозиція К. Норд ділити всі помилки на культурні, лінгвістичні та специфічні перекладацькі, пов'язані з конкретними жанрами, типами текстів та професійними сферами [Nord, 2018, р. 70]. На цій класифікації будує свої концепції величезна кількість дослідників, наприклад М. Козма [Cozma, 2019, р. 85], К. Рахматілліа [Rahmatillah, 2013, р. 17–18], І.О. Сілютіна [Сілютіна, 2023] та багато інших.

Е. Сарідакі пропонує свою, більш розгорнуту класифікацію і включає туди всі типи помилок, виділені К. Норд. Дослідниця вважає правильним виокремити три групи помилок: мовні (коли порушуються морфосинтаксичні, семантичні, лексикологічні, стилістичні або прагматичні правила та норми); перекладацькі (коли невдало застосовані перекладацькі принципи, правила і техніки або ж невірно інтерпретовано оригінал); функціональні, до яких якраз і віднесені всі ті помилки, про які говорить К. Норд [Saridaki, 2023, р. 28–29].

Ідеї К. Норд щодо різновидів перекладацьких помилок простежуються і в запропонованій Н.В. Зінукіною класифікації помилок в усному професійному перекладі. Тут виділено помилки мовленнєві, когнітивно-культурні, технологічні та етичні [Зінукіна, 2021, с. 244].

Інший критерій типологізації перекладацьких помилок бачимо у С.В. Воробець. Створюючи «типологію перекладацьких помилок, яких припускаються студенти філологи під час письмового перекладу професійно значущих текстів», авторка базує її на причинах таких помилок [Воробець, 2014, с. 132–134]. Подібно подає перелік основних помилок і М. Дорофєєва, хоча вона фокусується на основних дискурсивних помилках і звертає увагу, головним чином, на помилки, пов'язані з жанровими нормами цільового тексту, ідентифікацією учасників комунікативної ситуації та вузько-фаховою інформацією ВТ [Дорофєєва, 2018, с. 480].

Дуже детальну класифікацію перекладацьких помилок пропонує Г. Гансен. При цьому на відміну від вузькоспрямованих типологій, представлених вище, німецька дослідниця веде мову про орієнтацію на будь-який тип тексту, художній включно [Hansen, 2009, р. 319], а самі помилки

групує на основі рівня стилістичної або лінгвістичної відповідності, а також за рівнем впливу інтерференції або хибного розуміння оригіналу на перекладацькі рішення [ibid., p. 320–321].

Проте та ж сама Г. Ганзен висловлює сумнів щодо можливості зарахування до «errors» таких змін у тексті перекладу, як пропуски або додавання, хоча й зауважує, що на якість цільового продукту можуть вплинути всі різновиди помилок без винятку [Hansen, 2010, p. 386].

Спробуємо зробити проміжний підсумок викладеного. Отже, у західній науковій школі існує щонайменше два підходи до розуміння того, що можна вважати перекладацькою помилкою. Це, з одного боку, вузький, досить жорсткий погляд, коли під помилкою («error») розуміють тільки ті випадки, які є прямим порушенням форми і змісту, неправильним рішенням, що призводить до викривлення загальної змістової картини цільового тексту. З іншого боку, під «перекладацькою помилкою» розуміється будь-яке відхилення від оригіналу, навіть якщо воно не змінює загального сприйняття тексту в перекладі, відтворюючи зміст вірно, але недостатньо повно.

У західному перекладознавстві проблема вирішується частково за рахунок застосування двох термінів – «error» і «mistake». В українському дослідницькому полі, на жаль, такої можливості не надано. Тут усе зветься «помилка», а епізодично вживані варіанти ситуацію тільки ускладнюють. Не дивно, що в колах перекладацьких критиків час від часу виникають гарячі суперечки щодо певних перекладацьких рішень, які критики називають «помилками» і викликають тим самим спротив і обурення у авторів цих рішень – перекладачів.

Достатньо згадати одну з таких палких дискусій на шпальтах журналу «Всесвіт». О. Веремко-Бережний досить різко висловився щодо недоліків перекладу українською роману Д. Мітчелла «Сон № 9». Критик звинуватив перекладача в дописках, відвертих помилках, довільному вживанні числівників і т. п., вельми роздратовано і некоректно називаючи все, що йому вважалося помилковим, «дрібним диверсантством», «особистими відхиленнями» і навіть «брехнею» [Веремко-Бережний, 2010].

Ось тільки одне зі звинувачень, які досталися О. Негребецькому (а саме він перекладав роман Д. Мітчелла): «Негребецький з якогось дива не може втриматися, щоб не перекласти племінницю як сина, чоловіка – як дружину, чорний стіл – як гіацинт, китайську армію – як військо Об'єднаної Кореї. Та, попри лінгвістичні і зоологічні дані, сома поміняти на шуку». І насамкінець, перекладача названо «вправним імітатором <...> зі схильністю до текстового тероризму», який виконував роботу однією «лівицею» [там само].

О. Негребецький не просто не погодився із закидами критика стосовно того, що останній вважає помилками перекладача. Пан Олекса спростував усі звинувачення, зазначивши, що критикові варто було б щонайменше поцікавитися видавницькою історією роману Д. Мітчелла. І тоді він би знав, що роман перевидавався шість разів, текст оригіналу при цьому змінювався автором, а переклад робився не за тим виданням, яким користувався О. Веремко-Бережний для своєї нищівної критики [Негребецький, 2010], а отже, те, що на весь «всесвіт» названо «помилками», такими не є.

Термін «помилка» нерідко вживають і дослідники перекладознавчих проблем під час аналізу перекладів конкретних літературних творів. Наприклад, О.М. Шапошник зацікавилася проблемою збереження текст-типологічних ознак оригіналу у перекладі літератури для дітей. Матеріалом для цього вона вибрала першу повість циклу Й. Колфера про Артеміса Фаула.

Серед досить цікавих спостережень щодо вдалих перекладацьких рішень є й міркування про недоліки перекладу, одне з яких привертає увагу саме в ракурсі проблеми, що обговорюється тут, у цій статті.

Авторка називає «помилкою» відповідник «захисний екран» для вихідної одиниці «shield» [Шапошник, 2012, с. 427], аргументуючи свій висновок тим, що цей відповідник «належить до лексики наукової фантастики», тоді як оригінальний твір написано в жанрі фентезі.

Такий висновок викликає подвійне заперечення. Перше – стосовно аргументації, а друге – стосовно самого терміна («помилка») на позначення вказаного недоліку перекладу.

Стосовно першого спробую виступити на захист перекладача. «Artemis Fowl» – це історія-гібрид, у якій перетинаються декілька жанрів: фентезі, наукова фантастика, пригодницький роман, літературна казка щонайменше. Тож елементи всіх цих жанрів проявляються в оригіналі постійно.

Ситуація, яка представлена в розвідці О.М. Шапошник, трактується нею як прояв фентезі, хоча це досить спірно. Справа в тому, що у Й. Колфера світ фейрі дуже технологічний і дуже часто запозичує ідеї людей, наповнюючи їхні технічні здобутки магією. До того ж головний герой – геніальний винахідник, який жадає поєднати сучасні цифрові технології людей із магічними технологіями чарівного світу.

Тому «shield» цілком природно сприймається в ракурсі саме технологічного дива, що є характерним для наукової фантастики. І тоді «захисний екран» – це саме те, що потрібно тут (пор. «heat shield», «magnetic shield» – усе це «екрани» в технічному контексті). Фейрі просто задіюють інші механізми наповнення винаходів

енергією, а сучасному спостерігачеві зі світу людей (у книжці це автор, Й. Колфер, або сам Артемід) важко підібрати точну назву тому, з чим вони стикнулися. От і доводиться користуватися функціональним аналогом.

На підтвердження того, що це саме так, можна було б звернути увагу на таку фразу-коментар у наведеному прикладі: «*Shielding is really a misnomer. What fairies actually do is ...*». Тобто використання терміна зі світу людей є свідомим, і тому О. Мокровольський мав підстави і повне право вжити відповідник «захисний екран».

Але такий висновок повертає нас до другого заперечення. Перекладацьке рішення, яке описано вище, не викривляє і не змінює загальне сприйняття вихідної історії. Просто трошки «затмарює» приховану можливість поєднання двох світів (людського і чарівного) в одному слові: «*shield*» як «*щит*» (натяк на фольклорно-міфологічний складник) і «*shield*» як «*екран*» (натяк на сучасний людський світ).

І тому знову постає питання: чи «*помилка*» це? Здається, що ні. Треба зважати на те, що «не кожний елемент, який не відповідає нормі, є дійсно помилковим, оскільки фіксація норм завжди відстає від динаміки функціонування самих елементів тексту» [Основи теорії редагування ..., 2010, с. 9–10]. Нормою ж в нашому випадку будуть канони жанрів, які стають розпливчастими і навіть подекуди змінюються, коли стають частинами жанрового гібриду.

Висновки і перспективи подальших розробок. Зі всього сказаного випливає ще одне, досить очевидне, питання, повертаючи нас до початку статті: наскільки точним є термін «*помилка*» у застосуванні до описаних прикладів? чи не потребує він певної видозміни або хоча б уточнення?

Думається, що однозначна відповідь навряд чи можлива саме через те, що загальноприйнятим є широке тлумачення українського терміна «*помилка*» в наукових джерелах. Утім, треба все ж таки зважити на певний негативний відтінок у вжитку слова. Цей відтінок відчутний навіть тоді, коли «*помилка*» використовується як термін і часто призводить до зайвої категоричності в аналізі цільових художніх текстів, навіть попри наміри тих, хто цей аналіз проводить. Такий собі «парадокс перекладацької помилки».

То чи можна якось цьому зарадити? Здається – так. Як один із варіантів – спробувати виробити таку єдину класифікацію, де всі відхилення від тексту оригіналу зібрати під відносно нейтральною «парасольковою» назвою, якою може стати, наприклад, «*перекладацькі неточності*», «*перекладацькі недоліки*» або якийсь подібний варіант назви, а термін «*помилка*» став би частковим проявом і стосувався б тільки дійсно невірних

(помилкових) рішень, не торкаючись тих випадків, коли йдеться про елементарну неповноту відтворення вихідних одиниць, яка не порушує цілісності сприйняття цільового тексту його аудиторією.

Але ця пропозиція, звичайно, потребує обговорення і додаткових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 236 с.
2. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений : навчальний посібник. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
3. Борщовецька В.Д., Ігнатенко В.Д. Епратологічний аспект навчання анотативного і реферативного видів перекладу. *British Educational Research Journal*. 2018. Vol. 44. Is. 6. С. 1584–1585.
4. Веремко-Бережний О. Перекладацька клептоманія чи текстовий тероризм? *Всесвіт*. 2010. № 5–6. URL: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/752/41/> (дата звернення: 24.04.2025).
5. Воробець С.В. Типи перекладацьких помилок студентів в умовах близькості родного перекладу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 131–134.
6. Всесвітній словник української мови. URL: <https://uk.worldwidedictionary.org> (дата звернення: 22.04.2025).
7. Дорофєєва М. Дискурсивні помилки у перекладі офіційно-ділових текстів (синергетичний аспект). *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. 2018. Вип. 164. С. 476–481.
8. Зінуква Н.В. Типологія помилок в усному професійному перекладі. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2021. № 2(22). С. 239–248.
9. Куляс П.П. Типологія помилок : підручник-монографія. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 464 с.
10. Негребєцький О. Болек і Льолек чубляться? *Всесвіт*. 2010. № 9–10. <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/792/41/> (дата звернення: 21.04.2025).
11. Основи теорії редагування перекладів : конспект лекцій / уклад. О.В. Ребрій. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. 88 с.
12. Редагування перекладів : навчальний посібник / уклад. Т.Є. Гетьман. Біла Церква : БНАУ, 2019. 108 с.
13. Сілютіна І.О. Лексико-семантичні особливості перекладацьких помилок у процесі перекладу. *Topical issues of translation of specialized texts: Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. С. 155–182.

14. Шапошник О.М. Проблема збереження текст-типологічних ознак оригіналу у перекладі дитячої літератури (на матеріалі оригіналу та перекладу тексту Йоуна Колфера «Артемис Фаул»). *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Т. III(157). С. 423–429.
15. Conde T. Translation versus Language Errors in Translation Evaluation. *Assessment Issues in Language Translation and Interpretation* / ed. : Dina Tsagari and Roelof van Deemter. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, 2013. Pp. 97–112.
16. Cozma M. Translation Errors Across Genres: A Research Perspective. *Romanian Journal of English Studies*. 2019. № 16 (1). Pp. 84–96.
17. Cuc Ph. An Analysis of Translation Errors: A Case Study of Vietnamese EFL Students. *International Journal of English Linguistics*. 2018. Vol. 8, No. 1. Pp. 22–29.
18. Fuggle L. What's the best translation of War and Peace by Leo Tolstoy? *tolstoy therapy*. September 29, 2022. URL: <https://www.tolstoytherapy.com/best-translation-war-and-peace/> (дата звернення: 21.04.2025).
19. Goff-Kfoury C.A. Testing and Evaluation in the Translation Classroom. *Translation Journal*. 2004. Volume 8, No. 3. URL: <http://translation-journal.net/journal/29edu.htm> (дата звернення: 21.04.2025).
20. Hagemann S. Translation «errors». Teaching, negotiation, and power. *Trans-Kom. Zeitschrift für Translationswissenschaft und Fachkommunikation*. 2020. Volume 13, Issue 1. Pp. 1–22. URL: http://www.trans-kom.eu/bd13nr01/trans-kom_13_01_01_Hagemann_Errors.20201113.pdf (дата звернення: 23.04.2025).
21. Hahn D., Riaz F. What makes a good literary translator? *Voices*. 15 October 2014. URL: <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/what-makes-good-literary-translator> (дата звернення: 21.04.2025).
22. Hansen G. A Classification of Errors in Translation and Revision. *CIUTI-Forum 2008 «Enhancing Translation Quality: Ways, Means, Methods»* / editors : Martin Forstner, Hannelore Lee-Jahnke & Peter A. Schmitt. Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien : PETER LANG, 2009. Pp. 313–326.
23. Hansen G. Translation «errors». *Handbook of Translation Studies*. In 5 vol. / Editors : Gambier Y., van Doorslaer L. Vol. 1. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. Pp. 385–388.
24. Lefevere A. Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame. London, New York: Routledge, 2017. 134 p.
25. Mossop B. Objective Translational Error and the Cultural Norm of Translation. *Traduction, terminologie, rédaction*. 1989. Volume 2, numero 2. Pp. 55–70. URL: <https://doi.org/10.7202/037046ar> (дата звернення: 16.04.2025).
26. Ní Riordáin C., Schwerter S. Introduction. *Speaking Like a Spanish Cow: Cultural Errors in Translation* / eds.: Cliona Ní Riordáin, Stephanie Schwerter. Stuttgart : ibidem-Verlag / ibidem-Press, 2019. Pp. XVII–XX.
27. Nida E.A. The Most Common Errors in Translating. *The Bible Translator*. 1950. Volume 1, Issue 2, April. Pp. 51–56.
28. Nord C. Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained. London, New York: Routledge, 2018. 153 p.
29. Palumbo G. Translation Error. *Palumbo G. Key Terms in Translation Studies*. Continuum International Publishing Group, 2009. Pp. 125–127.
30. Polizzotti M. L'art de la traduction. What is the task of the translator – to be a servant to the source or to create a new work of illuminated meaning? *Aeon*. 9 October 2018. URL: <https://aeon.co/essays/is-the-translator-a-servant-of-the-text-or-an-original-artist> (дата звернення: 04.04.2025).
31. Putri T.A. An Analysis of Types and Causes of Translation Errors. *Etnolinguist*. 2019. Vol. 3, No. 2. Pp. 93–103. <https://doi.org/10.20473/etno.v3i2.15028>
32. Rahmatillah K. Translation Errors In The Process Of Translation. *Journal of English and Education (JEE)*. 2013. Vol. 7, No. 1. Pp. 14–24. <https://doi.org/10.20885/jee.v7i1.4466>
33. Saridaki E. Translation errors: A taxonomic approach and their contribution to translator training. *International Journal of English Literature and Social Sciences (IJELS)*. 2023. Vol. 8, Issue 4. Pp. 27–32. DOI: 10.22161/ijels.84.6
34. Séguinot C. Understanding Why Translators Make Mistakes. *Traduction, terminologie, rédaction*. 1989. No. 2 (2). Pp. 73–81. <https://doi.org/10.7202/037047ar>
35. ShimaKhabir, Fumani M.R. An Assessment of the Translations of English Lyrics in World's Six Different Music Style Based on Hurtado's Model of Error Analysis. *Linguistics and Literature Studies*. 2013. Vol. 1 (3). Pp. 157–163. DOI: 10.13189/lls.2013.010304
36. Soltani F., Nemati A., Yamini M. An analysis of translation errors in 5 literary genres based on American Translation Association (ATA) framework. *Cogent Arts & Humanities*. 2020. No. 7 (1). <https://doi.org/10.1080/23311983.2020.1799732>
37. Translation quality evaluation Info pack for external contractors. European Union, 2024.

URL: https://commission.europa.eu/document/download/74a0c754-81c5-4a33-9547-9f58f53d9c6e_en?filename=DGT_Translation_quality_evaluation_Info%20pack_for_FL_contractors_27.02.2024.pdf (дата звернення: 20.04.2025).

38. Waddington C. A positive approach to the assessment of translation errors. *I AIETI. Actas del I Congreso Internacional de la Asociación Ibérica de Estudios de Traducción e Interpretación. Granada, 12-14 de febrero de 2003* / ed. : R. Muñoz Martín. Granada : AIETI, 2003. Pp. 409–426.

REFERENCES

1. Batsevych F. (2000) *Osnovy komunikativnoi deviatologii* [Fundamentals of communicative deviatology]. Lviv : LNU im. Ivana Franka.
2. Bilous O.M. (2013) *Teoriia i tekhnolohiia perekladu. Kurs leksii : doopratsovanyi ta dopovnenyi. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv perekladatskykh viddilen* [Theory and technology of translation. Course of lectures: revised and supplemented. A study manual for students of translation departments]. Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka.
3. Borshchovetska V.D., Ihnatenko V.D. (2018) *Erratologichnyi aspekt navchannia anotatyvnoho i referatyvnoho vydiv perekladu* [Erratological aspect of teaching annotative and abstract translation types]. *British Educational Research Journal*, vol. 44, no. 6, pp. 1584–1585.
4. Dorofieieva M. (2018) *Dyskursyvni pomylky u perekladi ofitsiino-dilovykh tekstiv (synerhetychnyi aspekt)* [Discursive errors in the translation of official business texts (synergistic aspect)]. *Naukovi zapysky. Filolohichni nauky* [Research Bulletin. Series: Philological Sciences], no. 164, pp. 476–481.
5. Kulias P.P. (2015) *Typolohiia pomylkov : pidruchnyk-monohrafiia* [Typology of errors: a textbook-monograph]. Kyiv : NPU imeni M. P. Drahomanova.
6. Nehrebetskyi O. (2010) *Bolek i Liolek chubliasia?* [Are Bolek and Lolek fighting?] *Vsesvit* [Universe] (electronic journal), no. 9–10. Retrieved from : <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/792/41/> (accessed 21 April 2025).
7. Rebrii O.V. (ed.) (2010) *Osnovy redahuvannia perekladiv : konspekt leksii* [Fundamentals of translation editing: lecture notes] Kharkiv : KhNU imeni V.N. Karazina.
8. Hetman T.Ye. (ed.) (2019) *Redahuvannia perekladiv : navchalnyi posibnyk* [Translation editing: a textbook]. Bila Tserkva : BNAU.
9. Shaposhnyk O.M. (2012) *Problema zberezhenia tekst-typolohichnykh oznak oryhinalu u perekladi dytiachoi literatury (na materialy oryhinalu ta perekladu teksta Youna Kolfera «Artemis Faul»)* [The problem of preserving the textual and typological features of the original in the translation of children's literature (based on the original and translation of the text by Eoin Colfer «Artemis Fowl»)]. *Mova i kultura* [Language and Culture]. Kyiv : Dim Dmytra Burago, no. 15, vol. III (157), pp. 423–429.
10. Siliutina I.O. (2023) *Leksyko-semantychni osoblyvosti perekladatskykh pomylkov u protsesi perekladu* [Lexical and semantic features of translation errors in the translation process]. *Topical issues of translation of specialized texts: Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija, pp. 155–182.
11. Veremko-Berezhnyi O. (2010) *Perekladatska kleptomania chy tekstovyi terorizm?* [Translation kleptomania or textual terrorism?] *Vsesvit* [Universe] (electronic journal), no. 5–6. Retrieved from : <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/752/41/> (accessed 21 April 2025).
12. Vorobets S.V. (2014) *Typy perekladatskykh pomylkov studentiv v umovakh blyzkosporidnenoho perekladu* [Types of students' translation errors in the context of closely related translation]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnogo universytetu im. Mykoly Hoholya. Psyholoho-pedahohichni nauky* [Research Notes. Series «Psychology and Pedagogy Research» (Nizhyn Mykola Gogol State University)], vol. 3, pp. 131–134.
13. *Vsesvitnii slovnyk ukraiinskoï movy* (2025) [World Dictionary of the Ukrainian Language]. Retrieved from : <https://uk.worldwidedictionary.org> (accessed 22 April 2025).
14. Zinukova N.V. (2021) *Typolohiia pomylkov v usnomu profesiinomu perekladi* [Typology of errors in professional interpreting]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Filolohichni nauky* [Alfred Nobel University Journal of Philology], no. 2 (22), pp. 23–248.
15. Conde T. (2013) *Translation versus Language Errors in Translation Evaluation. Assessment Issues in Language Translation and Interpretation*. Ed. : Dina Tsagari and Roelof van Deemter. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, pp. 97–112.
16. Cozma M. (2019) *Translation Errors Across Genres : A Research Perspective*. *Romanian Journal of English Studies*, no. 16 (1), pp. 84–96.
17. Cuc Ph. (2018) *An Analysis of Translation Errors: A Case Study of Vietnamese EFL Students*. *International Journal of English Linguistics*, vol. 8, no. 1, pp. 22–29.
18. Fuggle L. (2022) *What's the best translation of War and Peace by Leo Tolstoy? tolstoy therapy*, 29 September, 2022. Retrieved from : <https://>

- www.tolstoytherapy.com/best-translation-war-and-peace/ (accessed April 21 2025).
19. Goff-Kfoury C.A. (2004) Testing and Evaluation in the Translation Classroom. *Translation Journal* (electronic journal), vol. 8, no. 3. Retrieved from : <http://translationjournal.net/journal/29edu.htm> (accessed April 21 2025).
 20. Hagemann S. (2020) Translation «errors». Teaching, negotiation, and power. *Trans-Kom. Zeitschrift für Translationswissenschaft und Fachkommunikation* (electronic journal), vol. 13, issue 1, pp. –22. Retrieved from : http://www.trans-kom.eu/bd13nr01/trans-kom_13_01_01_Hagemann_Errors.20201113.pdf (accessed April 23 2025).
 21. Hahn D., Riaz F. (2014) What makes a good literary translator? *Voices* (electronic journal), 15 October 2014. Retrieved from : <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/what-makes-good-literary-translator> (accessed April 21 2025).
 22. Hansen G.A. (2009) Classification of Errors in Translation and Revision. *CIUTI-Forum 2008 «Enhancing Translation Quality: Ways, Means, Methods»*. Eds. : Martin Forstner, Hannelore Lee-Jahnke & Peter A. Schmitt. Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien : PETER LANG, pp. 313–326.
 23. Hansen G. (2010) Translation «errors». *Handbook of Translation Studies*. Eds. : Gambier Y., van Doorslaer L. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, vol. 1, pp. 385–388.
 24. Lefevere A. (2017) *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London, New York: Routledge.
 25. Mossop B. (1989) Objective Translational Error and the Cultural Norm of Translation. *Traduction, terminologie, rédaction* [electronic journal], vol. 2, no. 2, pp. 55–70. Retrieved from : <https://doi.org/10.7202/037046ar> (accessed 16 April 2025).
 26. Ní Riordáin C., Schwerter S. (2019) Introduction. *Speaking Like a Spanish Cow: Cultural Errors in Translation*. Eds.: Cliona Ní Riordáin, Stephanie Schwerter. Stuttgart : ibidem-Verlag / ibidem-Press, pp. XVII–XX.
 27. Nida E.A. (1950) The Most Common Errors in Translating. *The Bible Translator*. Vol. 1, No. 2, pp. 51–56.
 28. Nord C. (2018) *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. London, New York: Routledge.
 29. Palumbo G. (2009) Translation Error. *Palumbo G. Key Terms in Translation Studies*. Continuum International Publishing Group, pp. 125–127.
 30. Polizzotti M. (2018) L'art de la traduction. What is the task of the translator – to be a servant to the source or to create a new work of illuminated meaning? *Aeon* (electronic journal), 9 October 2018. Retrieved from : <https://aeon.co/essays/is-the-translator-a-servant-of-the-text-or-an-original-artist> (accessed 04 April 2025).
 31. Putri, T.A. (2019) An Analysis of Types and Causes of Translation Errors. *Etnolinguial*, vol. 3, no. 2, pp. 93–103. Retrieved from : <https://doi.org/10.20473/etno.v3i2.15028> (accessed 04 April 2025).
 32. Rahmatillah K. (2013) Translation Errors in the Process of Translation. *Journal of English and Education (JEE)*, vol. 7, no. 1, pp. 14–24. Retrieved from : <https://doi.org/10.20885/jee.v7i1.4466> (accessed 18 April 2025).
 33. Saridaki E. (2023) Translation errors: A taxonomic approach and their contribution to translator training. *International Journal of English Literature and Social Sciences (IJELS)*, vol. 8, no. 4, pp. 27–32. Retrieved from : DOI : 10.22161/ijels.84.6 (accessed 18 April 2025).
 34. Séguinot C. (1989) Understanding Why Translators Make Mistakes. *Traduction, terminologie, rédaction*, no. 2(2), pp. 73–81. Retrieved from : <https://doi.org/10.7202/037047ar> (accessed 18 April 2025).
 35. ShimaKhabir, Fumani M.R. (2013) An Assessment of the Translations of English Lyrics in World's Six Different Music Style Based on Hurtado's Model of Error Analysis. *Linguistics and Literature Studie*, vol. 1 (3), pp. 157–163. Retrieved from : DOI: 10.13189/lis.2013.010304 (accessed 18 April 2025).
 36. Soltani F., Nemati A., Yamini M. (2020) An analysis of translation errors in 5 literary genres based on American Translation Association (ATA) framework. *Cogent Arts & Humanities*, no. 7 (1), Retrieved from : <https://doi.org/10.1080/23311983.2020.1799732> (accessed 20 April 2025).
 37. Translation quality evaluation Info pack for external contractors. European Union (2024). Retrieved from : https://commission.europa.eu/document/download/74a0c754-81c5-4a33-9547-9f58f53d9c6e_en?filename=DGT_Translation_quality_evaluation_Info%20pack_for_FL_contractors_27.02.2024.pdf (accessed 20 April 2025).
 38. Waddington C. (2003) A positive approach to the assessment of translation errors. I AIETI. Actas del I Congreso Internacional de la Asociación Ibérica de Estudios de Traducción e Interpretación. Granada, 12–14 de febrero de 2003. Ed. : R. Muñoz Martín. Granada : AIETI, pp. 409–426.